Motion

1982/83:384

Ulf Adelsohn m. fl.

Familjepolitiken

Slå vakt om familjen

Grunden

Familjen utgör grunden för vår samhällsordning. Med familjen menar vi inte bara den traditionella kärnfamiljen utan också andra nära och fasta samlevnadsformer. Samhället måste formas på familjens villkor. Politiskt betingade kollektiva lösningar kan aldrig ersätta den kärlek, värme och omtanke som utvecklas i familjekretsen.

Familjen skall utvecklas av fria självständiga individer som själva formar sin framtid. Den enskildes ansvar och därmed familjeansvaret är av stor vikt och utgör förutsättningen för familjepolitiken. Stat och kommun får inte begränsa eller neutralisera detta ansvar. Kollektivisering och centralstyrning hotar i grunden familjens suveränitet och självständighet. Respekt för familjens integritet måste vara vägledande för den samlade familjepolitiken. Samtidigt måste goda möjligheter finnas till hjälp och stöd vid familjekriser och andra svåra situationer.

Föräldrarna har huvudansvaret för barnen. Det är i familjekretsen som de unga skall lära sig innebörden av nödvändiga normer och värderingar, vad som är "ditt och mitt". Ärlighet och konsekvens måste vara vägledande. Lagstiftning kan inte ersätta den personliga känslan för vad som är rätt och riktigt.

Samtidigt är det viktigt att stödja och underlätta för föräldrarna i deras fostrande roll. Efterkrigstidens politik kolliderade i fråga om centrala värderingar mestadels med föräldrarnas syn på fostran, ordning och reda, rätts- och ansvarskänsla. Ambitionen att inom ramen för en socialistisk värdeuppfattning stärka samhället på familjens bekostnad har medfört negativa effekter.

Familjen påverkas helt naturligt av många olika politiska beslut. Det är därför nödvändigt att ta hänsyn till effekterna av dessa beslut utifrån en familjepolitisk helhetsbedömning, som sträcker sig längre av vad som uppfattas vara traditionell familjepolitik i form av särskilda stödåtgärder. Den samlade skatte- och bidragspolitiken måste fungera bättre. Boendet, fritiden, utbildningen, vården och missbruksproblemen är andra områden som påverkar familjerna. Även om många väljer andra områden som påverkar familjerna. Även om många väljer andra samlevnadsformer är äktenskapet den mest förpliktande. En väl fungerande äktenskapslagstift- är nödvändig. Äktenskapet som samlevnadsform får inte missgynnas.

Familjernas valfrihet måste öka. Ingen vet bättre än familjen själv vad som är bäst i olika situationer. Föräldrarna måste få avgöra om båda skall förvärvsarbeta helt eller delvis eller om en av makarna skall vårda barnen när dessa är små. Detta kräver att hemarbetet uppvärderas. Det är lika värdefullt arbete att vårda sina egna barn som att vårda andras. Om båda föräldrarna vill förvärvsarbeta måste de fritt kunna välja den barnomsorg – kommunal eller enskild – de anser vara bäst. Även här måste föräldrarnas ansvar och valmöjligheter poängteras. Barnen skall ha det bra när mor och far förvärvsarbetar.

Barnomsorg i skilda former är ett komplement till familjens omsorg och ett stöd för föräldrarna. Det är därför viktigt att den är så utformad att den passar familjernas önskemål och att den är rättvist subventionerad. Barnomsorg – enskild eller kommunal – skall kunna utnyttjas av de familjer som så behöver och önskar, utan att andra familjer diskrimineras.

Självbestämmandet måste även gälla bl. a. boendet och fritiden. Rätten att äga sin bostad eller tillbringa sin gemensamma fritid i en egen fritidsstuga måste vara lika självklar som rätten att äga sina kläder, möbler och husgeråd. Den socialistiska förmyndarmentaliteten på boendeområdet är till men för alla.

Familjens ställning och suveränitet måste stärkas, liksom gemenskapen mellan olika generationer. Alla generationer är i behov av goda familjekontakter. Barnen bör fostras till att visa förståelse och respekt för den äldre generationen. De äldre är ett oumbärligt stöd för de yngre. Den nödvändiga familjepolitiska helhetssynen måste därför också gälla behovet av kontakter mellan generationerna och av stöd och ömsesidig hjälp.

Familjen förändras

Familjen har ändrat skepnad från den självklara flergenerationsfamiljen, där människorna levde från vaggan till graven i kretsen av de sina. En sådan tillvaro innebar arbete i gemenskap och relativ trygghet, men också ett beroende och krav på anpassning som kunde vara svårt att acceptera.

Förändringarna till vår tids samhälle har skett på flera olika plan. De unga blir tidigt ekonomiskt självständiga och flyttar hemifrån. Nya samlevnadsformer har uppstått. Många föräldrar är ensamstående. De äldre bor vanligen för sig själva, ofta långt från sina barn.

Samtidigt som åtskilliga arbetsuppgifter har lyfts ur hemmen eller har förenklats genom den fortlöpande industrialiseringen, har en ny livsstil växt fram. Strävan efter självständighet och oberoende – som i sig är positiv – har ofta betonats på bekostnad av värden som familjegemenskap, sammanhållning och hänsyn till familjen. Ändå är familjen fortfarande grunden för våra liv. Där skall man kunna känna trygghet, vara sig själv, få tröst och uppmuntran och accepteras hurdan man än är.

Vårdbehov eller en personlig kris som berör en familjemedlem blir oftast

en kris för hela familjen. Det allmänna bör tillhandahålla ett nät av grundtrygghet och goda möjligheter till rådgivning i svåra situationer. Inom ramen för denna grundtrygghet bör familjen ha möjlighet att välja stöd- och vårdformer på ett sätt som passar de egna behoven.

Barnens fostran

Fostran av barnen måste bygga på fasta normer och förmåga att successivt ställa allt större krav. Att visa kärlek – inte släpphänthet, fasthet – inte hårdhet samt konsekvens gentemot barnen kan låta enkelt. Men det kräver att föräldrarna har ork och tid för sina barn, tar del av deras bekymmer och glädjeämnen, ställer krav och sätter gränser. Framför allt kräver det att de kan förena detta med en ömhet och omtanke som låter barnen förstå att de är viktiga och omistliga.

Under lång tid fördes en politik som underminerade de vuxnas tilltro till sig själva som fostrare. Man lät påskina att institutioner alltid var bättre än hemmet och familjen. Man gjorde de vuxna osäkra på sig själva. På det sättet svek man barnen, eftersom de behöver föräldrar med trygghet och självförtroende i sin fostrarroll. Om de vuxna inte har tid och ork att engagera sig, bry sig om, reagera coh säga ifrån tror barnet lätt att de vuxna är likgiltiga. Och likgiltighet är nog det värsta ett barn kan möta. Det ger känslan av att inte behövas och att inte vara något värd.

Sambandet mellan harmonin hos föräldrarna och harmonin hos barnen är starkt. Studier av människor som på ett eller annat olyckligt sätt avviker – de kan t. ex. vara missbrukare eller kriminellt belastade – visar barndomsupplevelsernas betydelse. Dessa människor har ofta bristfällig självkänsla, i stor utsträckning därför att de inte upplevt situationen att som barn älskas villkorslöst, oberoende av egenskaper och prestationer.

Barn behöver den samhörighet, fostran och omsorg som familjen kan ge. Vuxna lever visserligen i dag tillsammans i olika former. Många lever som ensamföräldrar och har ofta ensamma ansvaret för barnens försörjning och fostran. Men man är en *familj* oavsett samlevnadsform.

Allt färre barn

Att ha barn är en av meningarna med livet. Det tycker nästan alla kvinnor i Statistiska centralbyråns (SCB) färska undersökning Kvinnor och barn (1982). Ändå föds det nu färre barn i Sverige än någonsin tidigare. År 1965 kom 125 000 barn till världen, 1982 föddes 92 600 barn. Trots tidigt samboende minskar det tidiga barnafödandet. Allt fler väntar till 30-årsåldern.

Att kvinnor numera föder sitt första barn senare sammanhänger enligt SCB troligen till stor del med att utbildningstiden förlängts. Undersökningen bekräftar att kvinnor med längre utbidlning föder sitt första barn senare än

kvinnor med kortare utbildning. De föder också färre barn.

Undersökningen visar att kvinnorna i stor utsträckning har kvar ansvaret för barnen och hemmets skötsel även när de sökt sig ut på arbetsmarknaden. Många svårigheter är förknippade med att kombinera förvärvsarbete med hem och barn.

De utsatta småbarnsfamiljerna

De senaste årens befolkningsutveckling ger en allvarlig tankeställare inför utformningen av den framtida familjepolitiken. Förutom att sjunkande födelsetal kan vara uttryck för människors oro för sin egen och barnens framtid är det uppenbart att föräldrar på grund av den förda familjepolitiken inte orkar med flera barn, fysiskt, psykiskt och ekonomiskt.

Dagens småbarnsföräldrar lever ofta under pressade förhållanden. Ett problem är hur de skall kunna förena sin strävan att ge barnen bästa möjliga uppväxtförhållanden med egen bibehållen ekonomisk trygghet och självständighet. Många känner sig otrygga för barnens skull när de är på sina arbeten. Jäkt mellan hemmet, barnstugan och arbetsplatsen och känslan av att inte få tillräcklig tid för barnen medför stora bekymmer – för många allvarlig samvetsnöd. Åtskilliga barn i lågstadiet saknar helt tillsyn när de inte är i skolan.

De som kommit ut på arbetsmarknaden när barnen kommer, vågar många gånger inte släppa sin tjänst – utöver den rätt till ledighet under barnens första 18 månader som finns – även om de gärna skulle vilja ägna ytterligare några år åt vård av sina små barn. Åmanlagarnas anställningstrygghet, som främst ligger i antalet tjänsteår hos en och samme arbetsgivare, kan bidra till detta. Även föräldrapenningens regler bygger på förvärvsarbete också mellan barnens födelser med risk för att familjen annars går miste om betydande belopp i stöd.

Många barnfamiljer har samtidigt svårt att nå eller upprätthålla en acceptabel ekonomisk standard om de själva måste ordna sin barnomsorg eller om bara en av föräldrarna förvärvsarbetar.

Flerbarnsfamiljerna har blivit 1970-talets största förlorare. Som SCB visat är svårigheterna att kombinera förvärvsarbete med barn och familj många och blir större ju flera barn familjen har. Inte ens mycket goda inkomster förslår för att familjen själv skall kunna ordna barnomsorgen legalt eller klara sig på *en* inkomst. Antalet familjer med fyra eller fler barn har halverats sedan 1970-talets början.

För den ensamstående föräldern kan påfrestningen bli särskilt stor genom att han eller hon förutsätts klara såväl förvärvsarbete som att fungera som både mor och far för barnen utan det stöd som det innebär att dela det dagliga ansvaret med en annan vuxen.

Den orättfärdiga jämlikheten

Den ekonomiska utvecklingen under 1950- och 1960-talen ledde till en väsentlig förbättring av möjligheterna till utbildning och förvärvsarbete för både män och kvinnor. Sjukvården, barn- och äldreomsorger byggdes ut. Socialförsäkringen gav bättre stöd i utsatta situationer. Hushållens standard förbättrades. Även från socialdemokratiskt håll talades om "valfrihetens samhälle". Möjligheterna fanns för den enskilde och för familjerna att i större utsträckning välja den livsform som passade bäst i olika situationer. Det gällde bara att utforma politiken så att möjligheterna kunde tas till vara. Men i stället lanserades vid slutet av 1960-talet en jämlikhetssyn som gick ut på att stöpa alla i samma form, vare sig den passade eller inte. Jämlikheten ansågs inte bara kräva "ekonomisk självständighet", dvs. förvärvsarbete för alla, utan även samma vård och fostran av alla barn. Begreppet förskola vidgades till att omfatta all kommunal barnomsorg, också för de allra minsta barnen. Denna barnomsorg utformades ensidigt utan hänsyn till variationen i familjernas efterfrågan:

Utbyggnaden av förskolan bör i främsta rummet inriktas på att tillgodose behovet av heldagstillsyn . . . Målsättningen för utbyggnaden av förskolan måste från jämlikhetssynpunkt vara att alla barn skall gå i förskola. (Den socialdemokratiska jämlikhetsrapporten 1969.)

Sårbarheten ökade

Genom en allt hårdare familjebeskattning urholkades successivt barnfamiljernas rörelseutrymme och ökade deras beroende av stöd, bidrag och sådan barnomsorg som gynnades av det allmänna. Sårbarheten växte och möjligheterna att styra familjerna blev större.

Sedan 1971 gäller en s. k. individuell beskattning, som i stort endast tar hänsyn till hur många som tjänar in hushållsinkomsten, inte till hur många som skall leva på den.

Genom att *ingen hänsyn tas till ekonomisk bärkraft* drabbas hushållen hårdast de år då barnomsorgskostnaderna kan vara dryga eller försörjningsbördan för växande barn och tonåringar är som störst. Först när barnen vuxit upp får föräldrarna den ekonomiska rörelsefrihet de så väl skulle ha behövt under tidigare år.

Skattesystemet är samtidigt gynnsammast för de hushåll där makarna tjänar precis lika mycket var. Men ju ojämnare familjeinkomsten är fördelad, desto hårdare slår skatten. Hårdast drabbas de som lever på en enda inkomst. Skatten på en familjeinkomst blir normalt 30–55 procent högre om endast en av föräldrarna tjänar in den jämfört med om den delas lika dem emellan. Detta drabbar särskilt hårt familjer på platser med brist på arbetstillfällen samt familjer med många eller små barn, eftersom de mer än andra hushåll är hänvisade att leva på en enda inkomst.

Det nya klassamhället

Den förment jämlika inkomst- och familjepolitiken har i mångt och mycket blivit djupt orättfärdig. Det talas ofta om "det nya klassamhället". Yrke, utbildning och lönenivå betyder allt mindre. Den stora skiljelinjen går i stället mellan barnfamiljer och icke barnfamiljer. Det är flerbarnsfamiljerna – i synnerhet flerbarnsfamiljerna med *en* inkomst – som har det sämst.

Nedanstående tablå visar den lägsta taxerade hushållsinkomst som krävdes för att nå existensminimum (enligt av riksdagen beslutade normer) 1981 och 1983.

1981

Antal barn	Makar med en inkomst	Makar med två inkomster, varav den ene en halv industriarbetarlön	Ensamstående
1	54 900	56 200	26 800
2	67 900	66 100	24 600
3	102 900	78 700	23 700
4	151 700	94 400	
5	205 300	141 300	

Ensamföräldrarna har antagits uppbära underhållsbidrag motsvarande bidragsförskottet för varje barn. Hyrorna för de olika hushållen har antagits uppnå "övre hyresgränsen" och därmed berättiga till högsta möjliga bostadsbidrag. Den ensamstående föräldern liksom de båda förvärvsarbetande har förutsatts ha barntillsynsutgifter enligt Kommunförbundets rekommenderade taxa för kommunal barnomsorg.

1983

Antal barn	Makar, en inkomst	Ensamstående
1	71 000 kr	32 000 kr
2	88 000 "	27 000 "
3	107 000 "	22 000 "
4	137 000 "	15 000 "
5	202 000 "	8 500 "

Flerbarnstilläggen och bidragsförskott/underhållsbidrag har frånräknats existensminiminormerna.[1] Det har antagits att familjerna med tre eller fler barn lyfter flerbarnstillägg för alla barn från och med det tredje. Familjerna har inte förutsatts ha underskottsavdrag. (Det skulle i många fall ha lett till högre inkomstbehov än i tablån.)

[1] Existensminimum 1983 uppgår till 18 300 kr. för ensamstående, 31 900 kr. för makar och motsvarande samt till 7 900 kr. för varje barn. Bidragsförskottet uppgår till 7 954 kr. per barn.

Tvåföräldersfamiljer med tre eller flera barn, som mer än andra är hänvisade till att leva på en enda inkomst, behöver dock alltjämt inkomster betydligt över genomsnittet för att ens kunna nå den låga standard som existensminimum utgör – den ligger t. ex. betydligt under lägsta folkpensionsstandard. Detta beror främst på att ingen hänsyn tas vid beskattningen till ekonomisk bärkraft. För ensamföräldrar är situationen annorlunda främst beroende på att de erhåller särskilda skattelättnader samt på att underhållsbidrag/bidragsförskott är skattefria.

Flertalet tvåförälderfamiljer vid eller under existensminiminivån betalar flerfaldigt mer i skatt än de får tillbaka i form av barn- och bostadsbidrag. En sådan vanligt förekommande situation beskrivs i följande exempel:

En tvåbarnsfamilj med en genomsnittsindustriarbetarlön – i år ca 90 000 kr. – betalar drygt 30 000 kr. i inkomstskatt och ca 9 000 kr. i moms. Familjen betalar således nästan tre gånger mer i skatt än vad den uppbär i form av barnbidrag (6 600 kr.) och bostadsbidrag (ca 8 000 kr.). Ändå lever familjen under existensminiminivån om hyran är högre än 1 600 kr. i månaden.

Detta visar att den s. k. rundgången inte fungerar. Inte ens betydande barn- eller bostadsbidrag förmår ändra detta faktum. Utformas inte familjebeskattningen annorlunda kan allt fler barnfamiljer tvingas söka socialbidrag för att ha något att leva av sedan skatten är betald.

Statistiken bekräftar

Att den förda familjepolitiken blivit föga solidarisk bekräftas också av undersökningar som Statistiska centralbyrån (de s. k. levnadsnivåundersökningarna "ULF") och jämställdhetskommittén låtit utföra (Kvinnors arbete, SOU 1979:89). Man har bl. a. jämfört vad man kallar "SACO-hushåll" med "LO-hushåll". Av dessa jämförelser framgår att ungefär dubbelt så stor andel av SACO-hushållen använde kommunal barnomsorg som LO-hushållen – 46 % mot 24 %. Enbarnsfamiljerna använder dubbelt så ofta kommunal barnomsorg som familjerna med tre eller fler barn – 31 % mot 16 %.

Undersökningarna visade också att föräldrarna själva tog hand om barnen i 62 % av hushållen med tre eller fler barn mot i 32 % av enbarnshushållen och i mer än dubbelt så många LO-hushåll som SACO-hushåll. Således är det inte främst ekonomiskt starkare hushåll som har mamma eller pappa hemma.

Även om det fortfarande är ovanligt att pappan tar hand om barnen medan mamman förvärvsarbetar, händer det oftare i flerbarnsfamiljerna än i de små familjerna. Detta kan inte minst bero på att många flerbarnsfamiljers enda chans att bättra på hushållskassan är deltidsarbete för mamman när pappan kommit hem från sitt förvärvsarbete.

De familjer som själva tar hand om sina handikappade barn kan få särskilt

stöd. Detta är som regel mindre än det stöd som utgår om barnet i stället kunnat få kommunal barnomsorg.

Hushåll med lägre löner och/eller flera barn får således förhållandevis mindre del av den ensidigt gynnade kommunala barnomsorgen än familjer med högre utbildning och mindre försörjningsbörda. Ändå måste barnomsorgen också för de hushåll som själva tar hand om barnen ses som en kostnad i form av utebliven lön och/eller egna utgifter för barnomsorgen.

De borgerliga regeringarnas politik

I och med den första trepartiregeringens tillträde 1976 påbörjades en kursomläggning i familjepolitiken i syfte att skapa bättre förutsättningar för barnens trygghet.

Rätt till ledighet för vård av barn infördes, innebärande rätt för föräldrar med barn under åtta år att förkorta sin arbetstid till normalt sex timmar per dag, samt rätt till hel tjänstledighet från arbetet för föräldrar med barn under ett och ett halvt år.

Föräldraförsäkringen har byggts ut från sju till tolv månader, varav de första nio ersätts enligt inkomstbortfallsprincipen och de tre sista med ett garantibelopp (f. n. 37 kr. per dag). (M motsatte sig inkomstbortfallsprincipen under den nionde månaden liksom rätten till 60 dagars betald föräldrapenning per år och barn för vård av sjukt barn och ville i stället använda pengarna till en påbörjad *vårdnadsersättning* och till bättre stöd till familjer med ofta sjuka eller handikappade barn.)

Barnbidraget höjdes från 1 800 kr. till 3 000 kr. per barn och år.

Familjeekonomiska kommittén och bostadsbidragskommittén tillsattes, inte minst på grund av moderata framställningar, i syfte att få ett rättvisare utformat stöd till barnfamiljerna.

Riksdagen har – under motstånd från (s) och (vpk) – beslutat att hemarbetande föräldrar med barn under tre år skall få räkna ATP-år.

Utbyggnaden av barnomsorgen har fortsatt. Fr. o. m. 1983 skulle statsbidrag utgå med 40 % av kommunernas bruttokostnad för all kommunal barnomsorg samtidigt som en rad tvingande normer för barnomsorgen avskaffades. Familjedaghemmen och deltidsförskolorna skulle därigenom inte längre missgynnas i statsbidragsgivningen. Efter socialdemokraternas regeringstillträde hösten 1982 har detta beslut rivits upp och de gamla reglerna fortsätter att gälla.

Efter moderat initiativ (december 1979) har flerbarnstillägg införts från 1982. Det utgick med ett fjärdedels barnbidrag i familjer med tre barn och med ytterligare ett halvt extra barnbidrag per barn fr. o. m. det fjärde barnet.

Det är utmärkt att socialdemokraterna numera accepterar flerbarnstilläggen och t. o. m. föreslagit den fördubbling som gäller fr. o. m. i år. Tyvärr täcker denna förbättring mestadels inte ens de merkostnader för barnhus-

hållen som uppstår till följd av devalveringen hösten 1982 och momshöjningen den 1 januari 1983.

Det som gjorts under de borgerliga regeringarna är viktiga förbättringar men långt ifrån tillräckligt. Skatte- och barnomsorgspolitiken är alltjämt mer "solidarisk" med den målsättning för familjepolitiken som en gång lades fast i den socialdemokratiska jämlikhetsrapporten än med barnfamiljernas behov av valfrihet, rättvisa och trygghet.

Myndigförklara barnfamiljerna

Moderata samlingspartiet har år efter år arbetat för en rättvisare familjepolitik, där familjerna ges bättre möjlighet att själva bestämma hur de skall ordna sin tillvaro under de viktiga år när barnen är små. Det är väl känt att föräldrar som är harmoniska och trivs med tillvaron har bäst förutsättningar att ge barnen den känslomässiga trygghet de behöver. Rimligtvis vet familjen själv bäst hur man skall fördela och kombinera arbete och ansvar i hemmet, i förvärvslivet och i samhällslivet. Olika perioder i barns och föräldrars liv medför dessutom olika behov och önskemål. Familjepolitiken måste därför föras i termer av rättvisa, valfrihet och äkta solidaritet – inte utifrån en ogenomtänkt jämlikhetsfilosofi, som ofta gjort det särskilt svårt för dem som bäst skulle behöva det allmännas stöd. Statsmakterna kan göra mycket för en sådan rättvis trygg- och valfrihetsskapande familjepolitik. Det kan dock aldrig ske genom att ensidigt gynna vissa alternativ samtidigt som andra missgynnas.

Rättvisa och valfrihet

Förvärvsarbete för båda föräldrarna och daghemsvård för barnen är en bra lösning för många familjer. En under våren 1980 av Statistiska centralbyrån genomförd undersökning visar att ytterligare 137 000 platser i den kommunala barnomsorgen då efterfrågades. Särskilt stor var efterfrågan från deltidsarbetande och från föräldrar med mindre barn.

Resultatet av efterfrågeundersökningen utgör emellertid inget riktigt mått på hur barnfamiljerna värderar daghemsvården. Varje alternativ ställer sig nämligen i regel betydligt dyrare på grund av den ensidiga inriktningen av stödet till barnomsorgen. Den anförda efterfrågan på daghemsplatser anger därför endast efterfrågan med nuvarande ensidiga stöd.

Beslutet som riksdagen fattade våren 1976 om att 100 000 nya daghemsplatser skulle börja byggas inom en femårsperiod grundades på samma sätt på felaktiga förutsättningar om familjernas preferenser och var samhällsekonomiskt oansvarigt. Årskostnaden för en nybyggd daghemsplats för barn under tre års ålder beräknas nu till ca 70 000 kr. Av dessa står stat och kommun – dvs. skattebetalarna – för ungefär 65 000 kr. medan resten finansieras med daghemsavgifter. Samtidigt skall även långtidsvård, äldre-

omsorg och handikappvård – alla med hög prioritet – rymmas inom den samhällsekonomiskt försvarbara ramen.

Vi tog avstånd ifrån femårsplanen 1976. Vår kritik kvarstår. Det visar sig nu också att trots att många kommuner inte uppnått den teoretiska nivån för behovstäckning enligt socialstyrelsens normer står de med tomma eller dåligt utnyttjade daghemsplatser. Om inte behovsberäkningarna med de givna förutsättningarna är helt orealistiska måste det betyda att utformningen av barnomsorgen inte passar familjernas behov. Det statsbidragssystem som riksdagens socialistiska majoritet på regeringens förslag nu beslutat förlänga är i höggrad skuld till detta. Det är byråkratiskt och regelfixerat samt ensidigt inriktat på traditionell, kommunal barnomsorg. Statsbidragsreglerna ger inte utrymme för valfrihet och är därför orättvisa.

Rättvise- och valfrihetstänkandet måste spela en väsentlig roll för utformningen av familjepolitiken under de kommande åren. Vård av barn måste erkännas som ett viktigt arbete även när det är föräldrarna själva, anhöriga eller andra privat engagerade vårdare som står för vården. Grundläggande för en rättvis och solidarisk familjepolitik är dock att skattesystemet läggs om så att det tar hänsyn till barnfamiljernas lägre ekonomiska bärkraft.

Skatt efter bärkraft

Det är tolv år sedan sambeskattningen av makars förvärvsinkomster ersattes med individuell beskattning. Tyvärr har den individuella beskattningen, som den kommit att utformas, lett till betydande orättvisor i fördelningen av skattebördan och till alltmer svårbemästrade problem. Det är därför angeläget att en allsidig utvärdering av familjebeskattningen kommer till stånd och att förslag framläggs i syfte att komma till rätta med dess nackdelar.

Skatten styr hushållen

Syftet med den individuella beskattningen, när den infördes för drygt tio år sedan, var bl. a. att underlätta kvinnors förvärvsarbete. Under särbeskattningens första år spelade det ingen roll om en genomsnittlig industriarbetarlön fördelades lika mellan makarna eller om endast en av dem tjänade in den. Den statliga skatten var nämligen proportionell – dvs. togs ut med en och samma procentsats – nästan ända upp till dessa vanliga inkomstlägen.

I dag är situationen en helt annan därför att den statliga skatteskalan blivit alltmer progressiv – dvs. skatten tas ut efter en allt högre procentsats när inkomsten ökar – redan i mycket låga inkomstlägen. Detta har lett till att skatten på en vanlig industriarbetarlön ökar med nära en tredjedel, eller ca 7 000 kr., om endast en av föräldrarna tjänar in lönen jämfört med om de tjänar in hälften var.

Skatteproblematiken kan sammanfattas sålunda:

1. Skatten tar i stort endast hänsyn till hur många som tjänar in hushållsinkomsten, inte till hur många som skall leva på den. Detta drabbar särskilt hårt flerbarnsfamiljer och hushåll i glesbygd som i större utsträckning än andra är hänvisade till att leva på *en* inkomst.

Genom att ingen hänsyn tas till ekonomisk bärkraft drabbas hushållen ojämförligt hårdast de år försörjningsbördan är som störst. Först när barnen vuxit upp får föräldrarna den ekonomiska rörelsefrihet de så väl skulle ha behövt under tidigare år.

2. Skattesystemet är gynnsammast för de hushåll där man och kvinna tjänar precis lika mycket var. Ju ojämnare familjeinkomsten är fördelad desto hårdare slår skatten. I många familjer tvingar detta fram en arbetsfördelning i strid med makarnas egna önskemål.

3. Eftersom barntillsynskostnader räknas som privat levnadsomkostnad måste de – med undantag för ett schablonavdrag på 2 000 kr. – betalas med redan beskattade pengar. Mycket få barnfamiljer har därför möjlighet att själva betala sin barnomsorg utan allvarliga konsekvenser för familjens ekonomi. Detta gäller även om kostnaden skulle vara betydligt lägre än inom den kommunala barnomsorgen. Den "svarta" barnomsorgen är en följd av detta.

4. Eftersom skatten inte tar hänsyn till bärkraften har vi fått en omfattande "rundgång". Barnfamiljerna har tvingats in i ett beroende av behovsprövade bostadsbidrag och starkt subventionerad kommunal barnomsorg. Detta gäller också många barnfamiljer som på papperet har goda inkomster.

5. Avtrappningen av bostadsbidragen får samma verkan som en extra marginalskatt på 15–22 % i år från år allt bredare inkomstskikt. Ju fler barn i familjen desto större blir bidragen. Baksidan av detta är att också de inkomstskikt i vilka bidragen trappas av blir större. *Behållningen av en inkomstökning blir därför regelmässigt lägre ju större behoven av en inkomstökning är och ju fler som skall leva på inkomsten.*

6. De behovsprövade bostadsbidragen förmår inte uppväga orättvisorna i beskattningens utformning eftersom de endast tar hänsyn till inkomsten *före* skatt. Bostadsbidragskommittén, som nyligen slutfört sitt arbete, föreslår inte heller några ändringar i detta avseende, eftersom systemet då skulle bli för svårt att hantera.

Reformera familjebeskattningen

Familjebeskattningen har således lett till en föga rättvis fördelning av skattebördan mellan olika hushåll och mellan olika stadier i familjernas liv. Den styr dessutom ofta familjerna och deras möjligheter att själva bestämma om arbetsfördelning och barnomsorg. Samtidigt har vi fått en betydande rundgång och högre marginaleffekter ju fler som skall leva på inkomsten.

Avdrag för barnomsorg

Vi har tidigare konstaterat att barntillsynskostnader sedan 1971 års skatteomläggning betraktas som en privat levnadskostnad som – med undantag för ett schablonavdrag på 2 000 kr. – inte får dras av vid beskattningen. En omfattande svart marknad för barntillsyn har därmed tvingats fram.

Även om föräldrarna förvärvsarbetar har de vårdansvar gentemot sina barn. *Därför borde nödvändiga och styrkta barntillsynskostnader betraktas som avdragsgill utgift för inkomsternas förvärvande* på samma sätt som t. ex. utgifter för resor till och från arbetet. "Taket" för en sådan avdragsrätt bör givetvis variera efter antalet barn och deras ålder. Den vårdnadsersättning som vi längre fram förordar skall givetvis avräknas, eftersom den skall vara obeskattad. Förvärvsarbetande föräldrar skulle med ett sådant system kunna betala mer än som nu är möjligt om de ordnar barnomsorgen själva *eller* en motsvarande högre avgift till den kommunala barnomsorgen. Detta skulle minska behovet av stöd till kommunala dag-, fritids- och familjedaghem. Eftersom barntillsynskostnaderna måste styrkas för att föräldrarna skall få göra avdrag vore det samtidigt ett bra sätt att komma till rätta med den "svarta" barnomsorgen och ge många privata barnvårdare den sociala trygghet de hittills gått miste om.

En sådan avdragsrätt bör ingå i en reformerad familjebeskattning.

Frivillig tudelning

Ett alternativ som diskuterats har varit "frivillig tudelning" av familjeinkomsten upp till belopp som kunde variera med antalet barn. Familjerna skulle få bättre möjligheter att välja den arbetsfördelning som är bäst i det enskilda fallet och i den aktuella situationen. En betydande nackdel med ett sådant system är att inte heller det skulle ta tillräcklig hänsyn till hur många som skall leva på inkomsten, att det skulle bli ännu mer svåröverskådligt för den enskilde och att tröskeleffekter uppstår.

Mer proportionell skatt?

En bättre åtgärd vore att eftersträva en låg och mindre progressiv beskattning i låga och vanliga inkomstlägen och att kombinera detta med grundavdrag för barn och avdrag för barntillsyn. När den individuella beskattningen infördes 1971 spelade det, som nämnts, ingen större roll om låga eller vanliga inkomster fördelades lika mellan makarna eller om endast en av dem tjänade in familjeinkomsten. Den statliga inkomstskatten togs nämligen ut med en och samma skattesats på 10 % nästan ända upp till en genomsnittslön. Nu är situationen en helt annan.

Skattesatsen är i dag 0 till 4 % upp till en inkomst på drygt 51 000 kr. i

stället för 10 % 1971. Motivet har angetts vara hänsyn till dem som har lägst ekonomisk bärkraft.

Resultatet har i stället blivit att deltidsarbete blivit alltmer lönsamt i förhållande till heltidsarbete samt att hushåll där inkomsten är fördelad på flera händer dragit den största nyttan av skattelättnaderna, medan de flerbarnshushåll och hushåll i glesbygd som bara har en enda inkomst har dragit den minsta.

Skattelättnader i botten är utomordentligt kostnadskrävande, eftersom de tillfaller alla, vare sig de har låga, normala eller mycket höga inkomster. Samma skattelättnader hade kunnat ges en långt mer social profil om de i stället inriktats på barnfamiljerna. (För dem som har väsentligt nedsatt skatteförmåga på grund av t. ex. sjukdom eller långvarig arbetslöshet finns redan – och bör även framgent finnas – särskilda regler.)

En återgång till en låg och betydligt mindre progressiv beskattning i vanliga inkomstlägen i kombination med någon form av grundavdrag för barn bör ske på sikt. *Ju fler barn som finns i familjen, desto viktigare måste det vara att inte beskatta den del av inkomsten som krävs för en rimlig levnadsnivå för barnen.*

Ett sådant skattesystem skulle innebära stora fördelar. Arbetsfördelningen mellan makar skulle inte styras av skatten, eftersom denna skulle bli ungefär lika stor oberoende av hur hushållsinkomsten fördelas dem emellan. Marginalskatten i vanliga inkomstlägen för heltidsarbetande skulle bli lägre än nu – och lägre än i den beslutade marginalskatteomläggningen. Deltidsarbete skulle inte längre löna sig så mycket bättre än heltidsarbete. Avdrag av olika slag skulle bli mer likvärda. Behovet av inkomstprövade bidrag skulle minska genom att man redan vid beskattningen tog hänsyn till barnfamiljernas lägre skatteförmåga. Rundgången skulle minska liksom de hårda marginaleffekter som beror på att behovsprövade bidrag faller bort.

Målet bör vara att de barnfamiljer som betalar skatt inte skall behöva uppbära behovsprövade bidrag. De barnfamiljer som behöver sådana bidrag skall inte heller behöva betala skatt.

En allsidig utredning bör därför omedelbart tillsättas i syfte att anpassa skatten till ekonomisk bärkraft och därigenom ge familjerna bättre möjlighet att själva ta ekonomiskt ansvar för barnen.

Första steget till en rättvisare familjebeskattning skall kunna tas redan för inkomståret 1984.

Existensminimireglerna måste ändras

Även existensminimireglerna måste skyndsamt ses över. Innebörden i dem är att skatten kan nedsättas på grund av t. ex. långvarig sjukdom eller arbetslöshet eller vid stor försörjningsbörda. I tvåföräldrafamiljerna avses därmed normalt minst tre barn. Förutsättningen är att inkomsten efter skatt

och bostadskostnad annars inte skulle nå upp till de av riksdagen fastställda existensminiminormerna. Dessa följer konsumentprisindex. För år 1983 har de fastställts till 18 300 kr. för ensamstående, 31 900 kr. för sammanlevande makar och jämställda och till 7 900 kr. för varje barn. Till detta kommer bostadskostnaderna. (Existensminimum för varje barn motsvarar ungefär bidragsförskottets storlek.)

Nedsättningen av skatten kan inte medges enbart av den anledningen att inkomsten är låg.

Vid tillämpningen av reglerna har flerbarnsfamiljer, som bor i eget småhus, mestadels förvägrats rätt till existensminimum trots att de med full skatt inte når upp till denna nivå. Endast om huset är av allra enklaste beskaffenhet har existensminimiavdrag medgivits. Detta innebär att flerbarnsfamiljer, som oftare än andra hushåll bor i småhus, normalt utestängs genom reglernas tillämpning även om småhusen är mycket högt belånade.

Fråga har vidare uppkommit om flerbarnsfamiljer med hemarbetande förälder har rätt till existensminimiavdrag, om föräldern frivilligt avstår från förvärvsarbete. Värdet av vården av t. ex. tre småbarn under arbetstid är ca 150 000 kr. – tre gånger 50 000 kr. enligt de genomsnittliga daghemskostnaderna år 1982. Förhållandevis få förvärvsarbeten har lika högt värde även om socialavgifter läggs ihop med lönen. Enligt vår uppfattning måste det av existensminimireglerna klart framgå att vård av egna småbarn bör jämställas med förvärvsarbete.

Slutligen har fråga också uppkommit om barntillsynskostnader får beaktas vid tillämpning av existensminimireglerna. Kostnader för inkomsternas förvärvande synes få beaktas om de är avdragsgilla vid beskattningen. Barntillsynskostnader är enligt gällande skattelagstiftning inte avdragsgilla, bortsett från ett schablonavdrag på 2 000 kr. Detta innebär att om t. ex. mamman i en flerbarnsfamilj, som medgivits skattenedsättning enligt existensminimireglerna, tar förvärvsarbete, kan resultatet efter skatt, bortfallande bostadsbidrag och barntillsynskostnader t. o. m. bli betydligt sämre än tidigare.

Existensminimireglerna bör därför ändras så att det klart framgår att de också får tillämpas

- vid boende i eget hem av normal kvalitet
- om en förälder själv vårdar familjens barn samt
- att också nödvändiga barntillsynskostnader måste beaktas.

Existensminimireglerna är emellertid ingen långsiktig lösning på de problem som uppkommer genom att skatten inte tar hänsyn till ekonomisk bärkraft. Reglerna leder nämligen i princip till 100-procentig marginalskatt i mycket breda inkomstskikt om familjer med sådan skattenedsättning förbättrar sin inkomst. Skattenedsättningen minskar nämligen i takt med att inkomsten ökar. Våra förslag till förändrade regler måste därför ses som ett

provisorium i avvaktan på ett reformerat skattesystem i enlighet med vad som ovan förordats.

Mångfald i barnomsorgen

I avvaktan på ett skattesystem som tar hänsyn till ekonomisk bärkraft är det särskilt viktigt att det samlade stödet till barnomsorgen läggs om så att det blir mer rättvist fördelat mellan de föräldrar som kan och vill utnyttja den kommunala barnomsorgen och dem som vill eller måste ordna sin barnomsorg på annat vis. Avgifterna i barnomsorgen måste kostnadsanpassas bättre. Detta åstadkommer bl. a. genom ändrade statsbidragsregler, införande av vårdnadsersättning och konkurrensneutralitet mellan skilda barnomsorgsformer.

Den i verkligheten mycket dyra daghemsvården är ekonomiskt långt mer fördelaktig för familjen än den betydligt mindre kostsamma privata vården:

Om ett par föräldrar med 150 000 kr. i sammanlagd inkomst använder daghemsvård för sina två barn, blir inkomstbehållningen ca 70 000 kr. efter skatt, hyra och daghemsavgift. Delar de i stället en privat barnvårdare med en annan familj sjunker behållningen till ca 34 000 kr. Då är ändå den verkliga kostnaden för daghemsvården för de båda barnen ca 100 000 kr. om året mot ungefär 46 000 kr. (hälften av 92 000 kr.) för den delade barnvårdaren. Således ger den dubbelt så dyra kommunala barnomsorgen dubbelt så stor behållen inkomst som den enskilt ordnade barnomsorgen.

Det är viktigt att underlätta uppkomsten av flexibla och mindre kostnadskrävande barnomsorgsformer så att fler kan få sina barnomsorgsbehov tillgodosedda. De begränsade allmänna resurserna gör det ytterligare angeläget att underlätta – inte motverka – olika alternativa barnomsorgsformer.

Ett rättvisare barnomsorgsstöd som ger större valfrihet skulle också innebära att kommunernas barnomsorgsplatser i högre grad skulle kunna utnyttjas av familjer som föredrar den formen av barnomsorg, samtidigt som köerna och utbyggnadsbehovet torde minska.

Utbyggnad av föräldraförsäkringen är ingen framkomlig väg

Föräldraförsäkringen ger ersättning för inkomstbortfall de första nio månaderna med upp till ca 400 kr. om dagen och ett garantibelopp på f. n. 37 kr. om dagen under ytterligare tre månader. (Allmän enighet råder om att ersättningen under större delen av tiden skall utgå efter inkomstbortfallsprincipen.)

Är kvinnan inte försäkrad för minst 37 kr. om dagen då hon blir gravid betalas normalt endast garantibeloppet ut. Föräldrapenningen kan därigenom variera från ca 13 000 kr. till över 112 000 kr. under barnets första år.

Föräldrapenningen blir dessutom ofta högst för första barnet, eftersom det är vanligt att båda föräldrarna (eller ensamföräldern) arbetat heltid innan detta barn kommer och blir därefter successivt lägre för följande barn (då försörjningsbördan är större). Garantibeloppet 37 kr. har dessutom inte följt med löneutvecklingen utan tappat 25 % av sitt värde sedan 1979. De småbarnsföräldrar som har det svagare försäkringsskyddet har därigenom sacket efter. Det är därför angeläget att i samband med att föräldraförsäkringen ses över beakta att garantinivåns värde upprätthålls.

Föräldraförsäkringen förutsätter att ensamföräldern eller den ena av två föräldrar arbetar högst sex timmar om dagen. Den kan därför inte användas som bidrag till betalning av en ersättare när föräldrarna förvärvsarbetar mer än sex timmar.

Föräldrapenningen är beskattad och påverkar därför bostadsbidragets storlek. Behållningen av en och samma föräldrapenning blir därför många gånger lägre – efter skatt och bortfallande bostadsbidrag – i familjer med sammanlagda lägre inkomster och/eller många barn än i familjer med bättre ekonomisk bärkraft.

En ytterligare utbyggnad i tiden av föräldraförsäkringen är därför enligt vår mening inte en framkomlig väg för att åstadkomma ökad rättvisa och valfrihet. En sådan utbyggnad skulle dessutom vara utomordentligt resurskrävande. Den skulle vidare innebära att familjer där en förälder arbetar högst sex timmar om dagen inte bara skulle få ut den utbyggda föräldrapenningen utan också oförändrat stort stöd i form av kommunal barnomsorg, om de åtnjuter sådan. Familjen skulle med andra ord få dubbelt stöd eftersom det inte finns någon koppling till föräldraavgiften för den kommunala barnomsorgen. En annan barnfamilj där båda föräldrarna (eller ensamföräldern) arbetar mer än sex timmar om dagen skulle däremot inte få del i någotdera stödet om de själva ordnar sin barntillsyn. I stället för att öka rättvisan och vidga valfriheten skulle trycket på den kommunala barnomsorgen snarast öka.

Vårdnadsersättning

Ett enkelt, rättvist och smidigt sätt att åstadkomma ökad rättvisa och valfrihet är att i stället komplettera föräldraförsäkringen med en vårdnadsersättning som inledningsvis skulle omfatta alla barn mellan ett och tre års ålder.

Denna bör bl. a. fördelningspolitiska skäl t. v. vara obeskattad, eftersom flerbarnsfamiljer och familjer med lägre inkomster med nuvarande skatte- och bidragssystem skulle missgynnas av en beskattad vårdnadsersättning, vilken också minskar bostadsbidraget.

I nedanstående tablå visas hur flerbarnsfamiljer och familjer med lägre inkomster skulle missgynnas om vårdnadsersättningen gjordes skattepliktig. Vad som blir kvar av ersättningen anges procentuellt.

Ensamförälder

Inkomst	Behållning med 1–3 barn
40 000 kr.	50 %
80 000 kr.	18 %
120 000 kr.	22 %

Gifta eller motsvarande

Inkomst	Behållning med 1 barn	Behållning med 3 barn
120 000 kr. + 80 000	42 %	42 %
80 000 kr. + 40 000	66 %	42 %
80 000 kr. + 0	56 %	56 %
120 000 kr. + 0	80 %	56 %
200 000 kr. + 0	80 %	80 %

Vårdnadsersättningen före skatt och bortfallande bostadsbidrag har förutsatts vara 10 000 kr. 1982 års regler för skatt och bostadsbidrag har tillämpats vid beräkningen.

En vårdnadsersättning bör kunna användas som ett tillskott till familjeekonomin om föräldrarna väljer att helt eller delvis vårda barnet (barnen) själva *eller* som bidrag till täckande av kostnaderna för privat barnomsorg *eller* för att möjliggöra en högre, mer marknadsmässig ersättning för den kommunala barnomsorgen.

Även om kommunerna själva bestämmer utformningen av och nivån på föräldraavgifterna inom den kommunala barnomsorgen, är det angeläget att föräldraavgifterna i motsvarande mån räknas upp för de barn som får vårdnadsersättning.

En enhetlig och obeskattad vårdnadsersättning är mycket lätt att administrera för såväl myndigheter som de berörda familjerna. En obeskattad vårdnadsersättning ger inte pensionsgrundande inkomst för den förälder som uppbär den. Detta kompenseras av att småbarnsföräldrar med barn under tre års ålder numera har rätt att räkna ATP-år.

En obeskattad ersättning erbjuder följande fördelar:

- Enkel administration, kan samordnas med barnbidraget.
- Inga problem med vem som skall beskattas för ersättningen.
- Inga marginalskatteeffekter.
- Inga kontrollproblem i fråga om förvärvsarbetets omfattning.
- Mer socialt rättfärdig för flerbarnsfamiljer och andra familjer med låg ekonomisk bärkraft än en skattepliktig ersättning.
- Mycket enkelt att räkna upp avgiften inom den kommunala barnomsorgen för barn med vårdnadsersättning.

Vi föreslår därför att vårdnadsersättningen görs obeskattad och att den inte påverkar bostadsbidragets storlek. Vi föreslår också att vårdnadsersätt-

ningen sätts till 6 000 kr. per år och barn samt att den skall träda i kraft den 1 januari 1984.

Kostnader och finansieringsmetoder

I SCB:s undersökning av efterfrågan på kommunal barnomsorg år 1980 framgick att 34 % av 3-6-åringarna hade plats inom den kommunala barnomsorgen mot 23 % av dem som var yngre. Mycket få barn under ett års ålder torde befinna sig i den kommunala barnomsorgen, varför de tillgängliga platserna nästan helt torde utnyttjas av ett- och tvååringarna. Andelen placerade ett- och tvååringar skulle då bli ca 34 %.

En obeskattad vårdnadsersättning på 6 000 kr. om året för varje barn i dessa åldrar skulle kosta 1 140 milj. kr. per år. Härifrån kan avräknas ca 30 % som direkt skulle återföras i form av ökade dag- och familjedaghemsavgifter för barn med vårdnadsersättning.

Kommunerna fastställer själva sina föräldraavgifter. För att kommunerna skall höja sina avgifter för de barn som har vårdnadsersättning bör motsvarande belopp samt inbesparade socialbidrag – tillsammans ca 440 milj. kr. – avräknas från stadsbidraget till barnomsorgen.

Kvarstående finansieringsbehov blir ca 700 milj. kr. Detta bör finansieras inom ramen för det statliga stödet till barnomsorgen, vilket underlättas av att utbyggnadsbehovet tack vare vårdnadsersättningen kan beräknas minska.

Genom en vårdnadsersättning skulle fler föräldrar med småbarn kunna välja andra former av barntillsyn än den kommunala. Det skulle bli lättare att kunna betala en privat dagmamma eller att kanske slå sig ihop med andra familjer om en barnvårdare. Samtliga familjer skulle kunna använda vårdnadsersättningen för att minska sin arbetstid eller för att själva ta hand om barnen. Det blir lättare att få en plats för dem som föredrar den formen av barnomsorg. För varje kommunal småbarnsplats som inte behöver byggas frigörs allmänna medel som beloppsmässigt motsvarar vårdnadsersättning för tio barn.

Trygghetsgaranti för de sämst ställda småbarnsföräldrarna

Vi är medvetna om att den föreslagna vårdnadsersättningen inte på långt när täcker det verkliga värdet av eller kostnaden för det barnavårdande arbetet och att det inte heller ensamt garanterar alla småbarnsföräldrar en rimlig valfrihet. Vårdnadsersättningen och föräldraförsäkringen bör därför kompletteras med en trygghetsgaranti. Syftet är att garantera också barnfamiljer i små ekonomiska omständigheter, även ensamföräldrar, den trygghet som ligger i att veta att de kan avstå från förvärvsarbete helt eller delvis under någon tid för att i stället ta hand om barnen om de inte orkar med både förvärvsarbete och barn eller om de anser att det skulle vara bäst för barnen.

En sådan trygghetsgaranti bör handhas av försäkringskassan. Garantin skulle till en början kunna omfatta familjer med minst ett barn under tre år eller två barn under skolåldern. Underhållsbidrag, bidragsförskott, barnpension, bostadsbidrag, sjukpenning och andra inkomster måste naturligtvis avräknas. Likaså måste möjligheterna för studerande föräldrar att erhålla studiemedel och barntillägg beaktas.

Trygghetsgarantin bör utformas som en rätt till inkomstutfyllnad upp till en viss minimistandard för de småbarnshushåll som omfattas av garantin.

En trygghetsgaranti av detta slag bör skyndsamt utredas och föreslås. Den skulle innebära mycket små kostnader och i många fall t. o. m. besparingar. Alternativkostnaden är ju antingen socialbidrag eller en betydande (familje)-daghemssubvention minskad med den skatt och eventuella reduktion av bostadsbidraget som förvärvsarbetet skulle ha medfört.

Kvalitet i barnomsorgen

Ökat ansvar för kommunerna

All barnomsorg måste vara av god kvalitet. Genom de nya regler för statsbidrag som skulle ha gällt från 1983, hade kommunerna fått ett ökat ansvar för kvaliteten i den kommunala barnomsorgen. Genom att den statliga detaljregleringen slopats och statsbidrag hade kommit att utgå också för deltidsförskola och öppen förskola hade kommunerna fått bättre möjligheter att finna förnuftiga lösningar anpassade efter behov och förutsättningar i resp. kommun. De hade snabbare kunnat anpassa sig efter förändringar i efterfrågan. Familjedaghemmen hade inte längre blivit diskriminerade genom statsbidragens utformning. Man hade lättare kunnat ordna barnomsorg i befintliga lokaler. Barnomsorg i ett hus med uppvuxen trädgård i stället för i nya paviljonger, innebär många gånger en kvalitetshöjning.

Alla kan inte få kommunal daghemsplats och alla vill heller inte ha det. Många väljer hellre en plats i familjedaghem. För de minsta barnen – som bör ha så få personer omkring sig som möjligt och helst vårdas av samma person – är många gånger ett familjedaghem att föredra. Detsamma gäller många invandrarbarn, som då kan få vara i en familj som talar deras eget språk. I glesbygd är mestadels familjedaghem den naturliga lösningen.

Kommunerna skulle med de nya, av riksdagens socialistiska majoritet upphävda reglerna, också fått stor frihet och ett stort ansvar för att tillse att knappa resurser fördelats efter behoven vid de olika institutionerna. I vissa daghemsgrupper kan det t. ex. finnas barn som har särskilt stora behov av språklig stimulans eller kommer från socialt instabila miljöer. Vissa grupper har behov av större personaltäthet och andra resurser än andra grupper.

Dagmammorna måste liksom daghemspersonalen få möjlighet till både utbildning och fortbildning. Deras anställningstrygghet är viktig för konti-

nuitet och kvalitet. De bör också ha möjlighet till kontakt och samarbete med en barnstuga i området. De öppna förskolorna kan bli ett värdefullt stöd för både familjedaghemmen och de hemarbetande föräldrarna i området och en naturlig kontaktpunkt för många.

Prestationsrelaterat statsbidrag till barnomsorgen

Om de förenklade statsbidragsreglerna för barnomsorgen fått gälla hade kommunerna som nämnts givits möjlighet att tillämpa okonventionella lösningar för att tillgodose behovet av barnomsorg. När dessa regelförenklingar behandlades av riksdagen förordade vi att statsbidraget skulle stå i direkt relation till antalet barn i den kommunalt *och* enskilt bedrivna barnomsorgen. Denna "prestationsrelation" av statsbidraget skulle stimulera till ett bättre platsutnyttjande. Överkapaciteten skulle kunna utnyttjas där den finns. Stora grupper 7–9-åringar som nu har liten eller ingen tillsyn skulle kunna få en bättre fritid – och flera av dem därigenom säkerligen en bättre framtid.

Regeringen har i budgetpropositionen aviserat förslag till nya metoder att beräkna statsbidraget till barnomsorgen. Vi anser att starka skäl talar för ett prestationsrelaterat, smidigt och obyråkratiskt statsbidrag med samma regler för kommunal och enskild barnomsorg. Förslag om sådant statsbidrag, liksom om vårdnadsersättning, bör föreläggas riksdagen i så god tid att det kan träda i kraft den 1 januari 1984.

Innehållet i förskolans verksamhet

Föräldrarna har – och skall ha – huvudansvaret för sina barns fostran och utbildning. Förskolan bör hjälpa barnen till en allsidig personlighetsutveckling. Den bör stödja föräldrarna i deras fostrande uppgift.

Planeringen och utformningen av verksamheten i förskolan behöver stöd av ett pedagogiskt ramprogram som anger målsättningen för arbetet och ger riktlinjer för innehållet i verksamheten.

En väsentlig förutsättning är att detta program är anpassat till förskolebarnens mognadsnivå. Det beslut som riksdagen nyligen fattat om att fredsarbete och konfliktlösning skall ingå i ämnesområdet "omvärldsorientering" strider mot denna förutsättning.

Ansvaret för att genomföra programmet i enlighet med socialnämndens beslut åvilar varje förskola. Föräldrarna måste kunna delta i och ha möjlighet att påverka den pedagogiska planeringen och genomförandet.

Det är väsentligt att det pedagogiska programmet och verksamheten i förskolan följs upp.

Föräldrar och personal måste tillsammans diskutera och komma fram till vilka normer och regler man skall ha i den egna förskolan. Föräldrarna måste

också kunna ställa samma krav på objektivitet och allsidighet som på t. ex. verksamheten i grundskolan.

Kvaliteten i barnomsorgen beror i hög grad på den vardagliga verksamhet som barnen möter. I synnerhet i daghemmen, där barngrupperna är stora och personalens uppgifter är begränsade till just omsorg om barnen, blir miljön ofta verklighetsfrämmande. Barnen upplever att allting görs *för* dem och läggs till rätta *för* dem. På det sättet får barnen för lite kunskap om de vuxnas värld och om sambandet mellan ansvar för hem, familj och arbete.

Barn blir i dag ofta hänvisade till en barnvärld, borta från arbets-, boende- och generationsgemenskap. Verksamheten i förskolan måste därför bli mer verklighetsförankrad. Barn måste få uppleva att de behövs, att deras verksamhet är viktig.

Det är viktigt för både barn och föräldrar att föräldrarna deltar aktivt i verksamheten.

I många andra länder gör föräldrarna stora frivilliga insatser i barnomsorg och skola. Insatserna är olika beroende på föräldrarnas egna intressen och förutsättningar och sker alltid i samverkan med personalen. Men de betyder mycket för kvaliteten i verksamheten och för tryggheten för barnen.

Många barn går i dag miste om regelbunden kontakt och gemenskap med den äldre generationen och den trygghet som de äldre ofta förmedlar. Det är därför värdefullt för barnen om de äldre erbjuds och vill delta i verksamheten i förskolan som frivilliga medarbetare.

Även andra vuxna och skolungdomar måste, i samråd med personalen, få möjlighet att göra insatser i verksamheten.

Invandrarbarn

Förskolans personal måste få sådan utbildning att den kan förhindra och motverka fördomsfulla attityder hos barnen. Personalen måste bl. a. lära känna invandrarbarnens kulturella bakgrund för att kunna lösa konflikter som uppstår genom skillnader i traditioner och kultur. Får barnen veta mer om invandrarbarnens bakgrund och om den kultur deras familjer kommer ifrån, kan invandrarbarnen uppleva att deras bakgrund och kultur är någonting positivt och viktigt i vårt land.

Kontakten mellan förskolan och invandrarbarnens föräldrar är särskilt angelägen. Dessa föräldrar måste också ges stöd och uppmuntran att själva träna sina barn i hemspråket. Ingen är bättre lämpad för den uppgiften än föräldrarna, som kan bygga ut och vidmakthålla barnens kunskaper i hemspråket i naturliga situationer. Den hemspråksträning som kommunerna ger invandrarbarnen måste främst ses som ett komplement till detta.

Förberedelse för skolan

Det är naturligt att man tar stor hänsyn till de yngsta barnens individuella och spontana behov och önskemål i barnomsorgen. Men allteftersom barnen blir äldre och mognare måste kraven på barnen öka. De måste lära sig arbeta i större grupper och med samma sak under längre tid. Vartefter den intellektuella och känslomässiga mognaden ökar, kan kunskapsförmedling och färdighetsträning också öka.

Barn har ett stort behov av pedagogisk träning tillsammans med barn i samma ålder som förberedelse för skolan. Bl. a. behöver de lära sig ta hänsyn, vänta, koncentrera sig och samarbeta.

Det bör läggas en grund för goda arbetsvanor och för inlärning. När verksamheten planeras måste man se till att de sexåringar som finns i olika former av barnomsorg får möjlighet att några timmar per dag samlas i grupp för att tränas inför skolstarten. Detta underlättar för barnen att anpassa sig till skolmiljön.

Det är viktigt att personalen i förskola och lågstadium samverkar och samarbetar. Förskola och skola måste direkt knyta an till varandra och övergången göras så mjuk som möjligt.

På många håll i landet bedrivs försöksverksamhet med samverkan mellan förskola och lågstadium och med årskurslöst lågstadium. Man måste finna de former för samverkan som är bäst för barnen och försöka ta bort de hinder som finns. Samverkan måste bygga på ett likartat synsätt i fråga om barns utveckling och behov. Arbetssätt och pedagogisk metod måste vara så lika som möjligt och synen på normer och fostran densamma i skola och förskola.

Valfrihet och pedagogiska alternativ

Alternativ pedagogik, enskilda daghem, förskolor och skolor är oumbärliga för att ge valfrihet och för att föra utvecklingen vidare. Enskilda förskolor och skolor har ofta varit föregångare i pedagogiskt avseende. Den utveckling som de har inlett har senare ofta tagits upp av den offentliga skolan och den kommunala förskolan.

Till föräldrarätten måste höra att kunna välja en alternativ förskola för att kunna tillgodose de behov barnen har eller önskemål om en annan pedagogik.

Kommunernas skyldighet får därför inte innebära att enbart kommunala förskolor accepteras.

För en familj är kanske den kommunala förskolan det bästa alternativet, för en annan en kyrklig. En tredje familj vill kanske ha sitt barn i en förskola med en annan pedagogik. Familjer som just flyttat till Sverige anser kanske att deras barn mår bäst och utvecklas mest i en förskola där barnets hemspråk talas.

I dag missgynnar statshidragsreglerna de enskilda förskolorna. De enskilda förskolorna hör få samma statsbidrag som de kommunala. Regler bör därför utformas som gör att enskilda förskolor – såväl heltids- som deltids – inte missgynnas av det allmänna.

Sammanfattning

Familjepolitiken skall vara rättvis och medge valfrihet. Familjerna skall själva kunna bestämma hur de vill ordna sin tillvaro när barnen är små.

Valfrihet och rättvisa i familjepolitiken förutsätter att familjebeskattningen reformeras. Skattereformen bör innebära att principen *skatt efter bärkraft* kommer att tillämpas.

Skattebördan skall således anpassas till hur många som skall leva på familjeinkomsten. Härigenom kommer barnfamiljer med en inkomst och eller fler barn att få mer kvar av inkomsten efter skatt.

Nödvändiga och styrkta barntillsynskostnader skall vara avdragsgilla.

Reformen bör ha som mål att barnfamiljer som betalar skatt inte skall behöva uppbära inkomstprövade bidrag samt att familjer som uppbär sådana bidrag inte skall behöva betala skatt. Vårt förslag innebär således dels att barnfamiljer får behålla betydligt mer än nu av inte bara sin inkomst utan också av sina inkomstökningar, dels betydande administrativa fördelar.

En allsidig utvärdering av familjebeskattningen bör påbörjas nu. Vissa ändringar av skattereglerna skall kunna göras redan för 1984 års inkomster.

Reglerna om existensminimum, som bl. a. innebär att skatten kan sättas ned vid stor försörjningsbörda, bör skyndsamt ses över i särskild ordning i avvaktan på ett reformerat skattesystem. Reglerna bör ändras så att det klart framgår att de får tillämpas även när en barnfamilj bor i ett eget hem av genomsnittlig (och inte endast låg) kvalitet. Reglerna skall också kunna tillämpas om en förälder frivilligt avstår från förvärvsarbete för att ta hand om barnen. Vidare måste nödvändiga barntillsynskostnader beaktas.

En ytterligare utbyggnad i tiden av föräldraförsäkringen är inte en framkomlig väg att åstadkomma ökad rättvisa och valfrihet för barnfamiljerna. Bl. a. vore en sådan utbyggnad utomordentligt resurskrävande. Det är emellertid angeläget att vid en översyn av föräldraförsäkringen beakta att garantibeloppets värde upprätthålls.

Vård av egna barn skall erkännas som ett viktigt arbete och det samlade stödet till barnomsorgen fördelas rättvist mellan de föräldrar som kan och vill utnyttja den kommunala barnomsorgen och de föräldrar som vill eller måste ordna sin barnomsorg på annat sätt. En skattefri vårdnadsersättning till småbarnsföräldrar bör fr. o. m. 1984 införas för barn mellan ett och tre års ålder. Kostnaderna bör främst bestridas inom ramen för det statliga och kommunala stödet till barnomsorgen.

Trygghetsgaranti för småbarnsföräldrar bör införas genom inkomstutfyllnad upp till en rimlig minimistandard.

Reglerna för statsbidrag till barnomsorgen bör göras enkla och smidiga samt utformas så att bidraget blir beroende av antalet barn i kommunalt och enskilt ordnad barnomsorg. Samma statliga och kommunala bidragsregler bör gälla för enskilda förskolor som för kommunala förskolor och omfatta även deltidsförskolan och den öppna förskolan. Ett sådant prestationsrelaterat statsbidrag bör träda i kraft redan den 1 januari 1984.

God kvalitet i barnomsorgen främjas genom ett väl genomtänkt pedagogiskt program anpassat till barnens mognadsnivå och som successivt förbereder dem för skolan. Personalen måste få möjlighet till fullgod utbildning. Förskolan måste samverka med barnens föräldrar, som skall kunna delta i och påverka såväl den pedagogiska planeringen som verksamheten.

Hemställan

Med stöd av vad ovan anförts hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär skyndsamt förslag om vårdnadsersättning till småbarnsföräldrar, utformat och finansierat i enlighet med vad i motionen anförts,
2. att riksdagen hos regeringen begär skyndsamt förslag syftande till sådan trygghetsgaranti för småbarnsföräldrar som kompletterar föräldraförsäkringen och den ovan föreslagna vårdnadsersättningen i enlighet med vad i motionen anförts.
3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till prestationsrelaterat statsbidrag inom barnomsorgen med samma statsbidragsrätt för enskilda förskolor som för kommunala i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 18 januari 1983

ULF ADELSOHN (m)

H. BERTIL LIDGARD (m)
ANDERS BJÖRCK (m)
NILS CARLSHAMRE (m)
BRITT MOGÅRD (m)
INGRID SUNDBERG (m)
L. ARNE ANDERSSON (m)
i Ljung

LARS TOBISSON (m)
INGEGERD TROEDSSON (m)
CARL BILDT (m)
STAFFAN BURENSTAM LINDER (m)
ROLF DAHLBERG (m)
PER PETERSSON (m)

mineb/gotab Stockholm 1983 73388